1.3.5Q₁M संस्थापाठ्यचर्यायाम्आधुनिकविषयाणांयथाइतिहासः, भौतिकविज्ञानं, गणितीयविज्ञानानि, राजनीतिशास्त्रम्, शिक्षाशास्त्रं, समाजशास्त्रं, मनोविज्ञानं, मानवव्यवहारशास्त्रं, अर्थशास्त्रं, प्रबन्धनशास्त्रं, सङ्गणकीयंविज्ञानम्अनुप्रयोगश्चइत्यादीनाम्अधुनातनरूपेणसहसंस्कृतज्ञानपरम्परायाम्एतत्सम्बद्धंयत्किम पितथ्यंप्राप्यते तेन सहएतेषां भागोपभागरूपेण समावेशः वर्तते।अपि च एतेअंशाःसंस्कृतगिरा पाठ्यमानाः वर्तन्ते।आधुनिकसंस्कृतसाहित्यस्यापिपाठ्यचर्यायांसमावेशःस्यात्।

सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य द्वाविंशतिविभागेषु शास्त्रसम्बद्धविषयाः संस्कृतभाषामाध्यमेनपाठ्यन्ते। तेषां परीक्षाऽपिसंस्कृतभाषया सञ्जायते। अत्रशास्त्रिकक्षायां डिप्लोमाकक्षायां स्नातक/परास्नातकप्रभृतिषु शास्त्रसम्बद्ध -पाठ्यक्रमाः संस्कृतभाषायां निर्मितास्सन्ति।

तत्र भागद्वयं मुख्यतया विद्यते। एकत्र तु स्वतंत्रतया अर्वाचीनविषयाः मुख्यरूपेण स्वतंत्रविषयरूपेण सम्बद्धः पुनश्च केचन विषयाः ऐच्छिकताया समाविएटाः। विशिष्य च संस्कृतशास्त्रीयग्रन्थेषु च अन्तर्विषयिणीं पद्धतिमनुसृत्य आधुनिक विषयाणां **यथा इतिहास- भौतिकविज्ञानम् गणितय- विज्ञानानि, राजनीतिशास्त्रम्, शिक्षाशास्त्रम्, समाजशास्त्रं मनोविज्ञान, मानवव्यवहारशास्त्र, अर्थशास्त्रम्, प्रबन्धशास्त्रम्, संगणकीयं विज्ञानम्, धातुविज्ञानम्, पर्यावरणविज्ञानम्, मनोविज्ञानम्, जीवविज्ञानम्, इत्येते प्रभृताः विषयाः सम्बद्धतया सन्निहितास्सन्ति।** शास्त्रिस्तरे निर्धारितेषु अनिवार्य पाठ्यक्रमेषु निर्धारिते मेघदूते पर्यावरणसम्बन्धिनो विषयाः प्राकृतिकचिन्तनसामग्रश्च गुम्फिताः सन्ति।

तत्र च भारतीयसंस्कृतिः इति द्वितीये प्रश्नपत्रे लौकिकविषयाणां प्रतिपादनपूर्वक छात्रेभ्यो सामाजिकं स्परूपं पाठ्यते। अनुवादपद्धत्या च विविधानां भाषाणां वैज्ञानिकपक्षाणां स्परूपविमर्शनं विधाय अनुवादादिषु प्रकल्पेषु छात्राणं प्रतिभायाः दृढीकरणं पाठ्यक्रमेण विधीयते। वर्णव्यवस्थायाः विविधपक्षाणां शास्त्रीयस्वरूपेण सह तस्य सामाजिकं स्परूपं किञ्च ऐतिहासिकदृष्ट्या महाकाव्यानां रामायाणमहाभारतादीनां विश्वकोषत्वेन ख्यापकत्वात् सर्वेषां आधुनिकविषयाणां समन्वयात्मकं अध्ययनमत्र पाठ्यक्रमे विधीयते। भारतीयज्ञान विज्ञानशाखासु शास्त्रीयानां महाकाव्यानां किं महत्त्वमिति प्रतिपादयता पाठ्यक्रमेण छात्राणां सर्वविधाः विकासः अभिहितो विद्यते। धर्मशास्त्रे मनुस्मृतिद्वारा

समाजशास्त्रं, न्यायशास्त्रे प्रमाणादीनां पदार्थानां च विवेचनेन भौतिक विज्ञान विषयाणां परमाणुब्रह्माण्डादीनां विश्लेषणं ज्योतिषशास्त्रे च गणित फलितसिद्धान्त पाठ्यक्रमेषु आधुनिकविज्ञानस्य सर्वेषां आविषकाराणां मूलत्वं कथं वैदिकवाङ्मये निहितमिति पाठ्यचर्यायां सन्निविषटो विद्यते। यथा भास्करप्रणीता सिद्धान्तशिरोमणिः छात्रान् खगोलीयं गणितं भौतिकं रासायनिकञ्च विज्ञानं बोधयति। बराहमिहिररचिता बृहत्संहिता पर्यावरण-धातु-जीवविज्ञाननां कोषरूपा विद्यते। होरास्कन्धेच चिकित्सा-मनोविज्ञान पक्षाणामालम्बनं पाठ्यक्रमे कृतं विद्यते। वैदिकविषयाणां पाठ्यक्रमे च संहितादिग्रन्थेषु मूलयपेण वैदिकविज्ञानं बोध्यते तथैव आख्यकगृह्यसूत्रादिग्रन्थेषु मानवव्यवहारशास्त्रमभिलक्ष्य सर्वेऽपि विषयाः सान्निविष्टाः सन्ति। कोश-निरूक्तादिमाध्यमेन आधुनिकभाषाविज्ञानेन संगणकेन च संस्कृतभाषायाः कथं प्रायोगिकदृष्टया समन्वयः भवेदित्यपि पाठ्यचर्यायाः अनिवार्यविषयाः सन्ति। कुण्डमण्डपसिद्धि, वेधशालाविज्ञानादि पाठ्यांशमाध्यमेन पारम्परिका छात्रा साक्षात्तया आधुनिकविषयैः सह सम्पृक्ताः भवन्ति। पाणिनीयशिक्षा-याज्ञवल्क्यशिक्षा-नारदीयशिक्षादि ग्रन्थेम्यः आधुनिक शिक्षाशास्त्रस्य ये खलु नियमकाः बिन्दवः सन्ति, तेषां स्फोरणं छात्रेषु विधीयते। साहित्यशास्त्रे च पाठ्यक्रमे महाकाव्य- दीनां माध्यमेन लोककलानां परिपोषणं पुनश्च नाटकादीनाभभिमञ्चनेन छात्रेषु अभिनयकौशल विकासः पाठ्यक्रमेन सम्पाद्यते। कादम्बरी- मृच्छकटिकम् – शिशुपालवधम् इति शास्त्रिकक्षायां निर्धारितैः पाठ्यक्रमांशैः समाजशास्त्र- राजनीतिशास्त्र- मानवव्यवहारशास्त्र-प्रबन्धनादिविषये च दक्षता छात्रेषु उपपाद्यते।

तुलनात्मकदृष्ट्याचपाठ्यक्रमेषुप्राच्यपाश्चातयमनोविज्ञानम् , योगदर्शनस्यविविधः सैद्धान्तिकाः प्रयोगिकाश्चपक्षाः, तुलनात्मकदर्शनद्वारासर्वेषांप्राचीनदर्शनैः सह अर्वाचीनानांदर्शनानांदृष्टिरपिछात्रेभ्यः प्रदीयते। ज्योतिषविभागे तु स्नातकस्नातकोत्तरेषुसर्वेष पाठ्यक्रमेषुविशिष्यसिद्धन्तेगणितेचआधुनिकगणितस्यस्नातक-स्नातकोत्तरसभकक्षीयाअध्ययनाध्यापनपाठ्यचर्याविद्यते। तत्रनकेवलं ग्रन्थानांपंक्तिश अध्ययने अपि प्रयोगिक दृष्ट्यापिपारम्परिक विषयाणां दक्षताछात्रेषु सम्पाद्यते। तत्र **संगणकद्वारा भाषाविज्ञानस्यविषयाणांव्याकरणशास्त्रसाहाप्येन, यन्त्रप्रयोगयरम्परायाः वेधशालायन्त्रालयद्वाराअभियान्त्रिकीपद्धत्योःरङ्गमञ्चाभिनयद्वारा कलाकौशलविकासाय**

पाठ्यक्रमः संकल्पबद्धो विद्यते। पाठ्यप्रक्रियायामपि PPT, Projector, Slide इत्येतेषां आधुनिकानांयन्त्राणां अनुप्रयोगः छात्रैःअध्यापकैश्च क्रियते।

इतोप्यग्रे तु धर्मदर्शनाविभागे तु यहूदी-ईसाई-इस्लामादीनधर्मविषयकंचिन्तनञ्चछात्रेभ्योविज्ञाप्य तेषांमनसिसर्वधर्मसद्भावनायाः विकासः पाठ्यक्रमस्यलक्ष्यविद्यते। अथ **प्राचीनराजशास्त्रार्थशास्त्रविषयकेषु पाठ्यक्रमेषुवैदिककालादरभ्य अद्यावधि सर्वेषां प्रबन्धतन्त्राणां राजनीतिनियामकानां अर्थशास्त्रीयसिद्धान्तानां च अध्ययनाध्यापनं कौटिलीयार्थशास्त्रम् समारभ्यवर्तमानकालिकानां साहित्यानां अध्यापनेन छात्राः दक्षाः भवन्ति।**

एतदतिरिच्यापि विश्वविद्यालयस्यपाठ्यक्रमाः परस्परं परम्परां परिरक्षयन्तः आधुनिकविषयान् अपि द्योतयन्ति। **यथाहि आचार्यस्तरेषु पाठ्यक्रमेषु योगदर्शने निबद्धानां पाठ्यंशानां प्रयोगदृष्ट्या महन्महत्वं वरीवर्ति। वास्तुशास्त्रीयग्रन्थेषु च प्रकृतिचिन्तनम्, अभियांत्रिकीचिन्तम्, मनोविज्ञानादिकाः विषयाः वर्तन्त एव।** संस्कृतशास्त्रेषुस्त्रीपुरूषयोः सन्तुलनविषयेआचारविचारव्यवहारकर्त्तव्यादिविषयेचसर्वेषुपाठ्यक्रमेषुअभिनिवेशः विद्यते। कर्मकाण्ड-पौरोहित्यादिपाठ्यक्रमे च सिद्धान्तप्रयोगयोः साहचर्यता विद्यते।

विश्वविद्यालयद्वारा **दीनदयालउपाध्यायकौशलकेन्द्रपक्षतः**अपिप्राचीनशास्त्रीयविषयैः सह **आधुनिकविषयाणां समावेशन आन्तरिकसज्जा- भाषादक्षता- कर्मकाण्ड ज्योतिषवास्तुशास्त्रीयपाठ्यक्रमाःसर्वसाधरणेभ्यः जिज्ञासुभ्यः प्रदीयन्ते।** ज्योतिषविभागद्वारापिपाठ्यक्रमाः प्रस्ताविताः सन्ति।अथ एतेषां विषयाणां वैज्ञानिकपक्षाणां सर्वजनसुबोधाय ऑनलाईनसंस्कृताध्ययनकेन्द्रद्वारापि यत्नः विधीयते। तत्र दशसु विषयेषु **संस्कृतभाषा-कर्मकाण्ड-वास्तु-अर्चक-योग-ज्योतिषप्रभृतयः**पाठ्यक्रमाः सर्वजनाय समुपलब्धाः सन्ति।

वर्तमानयुगे छात्राणाभाजीविकाकौशलाभिवृद्धये विश्वविद्यालयोयं स्थानिक-राष्ट्रिय-प्रादेशिकस्तरेषु विविधान् कार्यक्रमान् विदधति। क्रमेस्मिन् पाठ्यक्रमाणां तया पद्धत्या दृढीकरणं विधाय प्रायोगिकदृष्ट्या वैश्विकमञ्चेष्वपि छात्राणां प्रोन्नयनं विधीयते। पारम्परिक पद्धत्या पायक्रमेषु दव्याकरणज्योतिषसाहित्य धर्मशास्त्रपुराणन्यायमीमांसा विषयेषु शास्त्री-आचार्य-शोधपाठ्यक्रमाः सन्निविष्टाः पुनश्च विज्ञान इतिहास समाजशास्त्रादिविषयश्च पाठ्यक्रमे समाहिता सन्ति। एतेषु पाठ्यक्रमेषु प्रावीण्यमर्जनाथ भाषा प्रशिक्षणकार्यक्रमाः वाग्वर्द्धिनी सभश्चायोज्यन्ते।

विश्वविद्याजलयानुदानायोगपक्षतः प्राप्ततिर्देशानुसारं विश्वविद्यालयीयपरिनियमानुसारेण सर्वेषु स्नातकस्तरीयपाठ्यक्रमेषु ऐच्छिकपाठ्यक्रमाश्रितपद्धतिः प्रचलितास्ति। (वस्तुतः CBCS सम्प्रति राष्ट्रीयशिक्षानीति 2020 प्रतिपादित-प्रदत्तनिर्देशानुसारेण पाठ्यक्रमस्य संशोधनं परिवर्धनश्च समयनुगुणं क्रियमाणमस्ति।

त्रिविधेषु विभागेषु दुर्लभशास्त्रग्रन्थानें भारतीयविद्यासंरक्षणाय संयोजन कृतं विद्यते विशेषतः पालि-बौद्ध-राजशास्त्रप्रभृतिषु विभागेषु आचारविचारनीति मानवमूल्यसंवर्द्धकानां दुर्लभग्रन्थानां पठनपाठनेशोधकार्ये च पाठ्यांशत्वेन भूयस्संयोजनं विद्यते।